

La gallina cega

(ALDC, III, 600. La gallina cega)

L'enunciat es refereix al “joc en què un dels jugadors, tapat d'ulls, ha d'atrapar un altre jugador i endevinar qui és” (DIEC). La idea de ceguesa, pel fet de tenir un jugador els ulls tapats, unida a la gallina, és la base dels dos significants que ocupen la major part del domini: *gallina* (o el seu dim. *gallineta*) *cega* (< llat. CAECA; documentat el 1752, C. Ros), estès per gran part del cat. central i el valencià, i *gallina* (o *gallineta*) *ciega*, amb el manlleu al cast. (a comparar amb l'alg. *mosca xega* 85, adaptat de l'it. *mosca cieca*), amb var. com *la ciega* 35 i *gallineta ciega* 16, 26, 32, 37, 111; la ‘ceguesa’ es retroba en *gallina orba* 76 (< llat. ORBUS), *cutorba* 6-8, 21, 22, 30 (← oc. *cuteta orba*; var. *cutorra* 21), *ceguet(s)* 165, 189, (*gallineta*) *cegueta* 166, 170, 173, *mare ciega* 122, *ciegues* 117, *pollico ciego* 187, *palico ciego* 139, i en el fet de ‘cloure els ulls’ a partir de *chucar*, d'origen expressiu i/o potser encreuat amb un der. del llat. vg. *CLUCCARE, var. de CLUDERE: *ull(s) cluc(s)* 12, 55, *cluc* 97 (*cuc en sal el mut* 148, *cucuc* 130), *luca* 65, *clucaina* 54, *cluqueta* 86, *clucacella* 116, *cucacela* 141, 177, 178, *cucaçala* 176; a partir de *tapar*, d'origen germànic: *tapaiülls* 171, *tapar els ulls* 119; o pel rotlle que es fa: *anda la rueda* 79.

Un altre mot que coneix una certa extensió és el tipus *sapoquedo* (documentat el 1752, C. Ros), que,

més que un der. de *saboc* (DECat), creiem que és un compost de *sapo* ‘gripau’ i *quedo*, perquè el qui ha estat atrapat “es queda”, i que presenta força adulteracions formals i variació en el joc: *saposquedo(s)* 118, 145, *sapuquero* 163, [θ]apuquero 134, *sampoquedo* 158, *sabuquedo* 152, *saboquero* 135, *sabaquero* 175, *sabaqueto* 156, *samuquedo* 150, *samuquero* 182, *capa[θ]edo* 138; *quedo tapat* 132 (veg. Colomina, 1991: 297-298); *xaposquillo* 118; *joc del martinet* 111, *amagar paldet* 47 (< *amagar pal dret*?).

Alguns altres noms, més locals, són interpretables, com *palpar* 59, pel fet de tocar els jugadors per a identificar-los; *colèn mallard*, pres del fr. *colin-maillard*, format sobre dos noms propis; *puput* 68 (*el puput* 69, *la puput* 64, *cercar la puput* 67) podria ser una homonimització de *cucuc* o *cluc*, o estar en relació amb la resposta que es fa quan el/la jugador/a pregunta “què has perdut?”: *cercar la puput* 67, *cercar mosques* 85, *cercar agulles* 85; però la major part de mots es resisteixen amb una opacitat semàntica: *pentinet* 15 (*pentinet què cerques* 19), *mona* 66, *jaia sorda* 73, *piu* 78, *gruny* 83, *bonito* 74, *congre be* 89, *pa torrat* 105, 113, *borinot* 126, *tupinot* 133, *calbot* 142, 144, 149 (var. *carbot* 131, 137), *sarambat* 146, *pingell* 147, *candela* 151, *griso-griso* 157, *matamosqueros* 143.

Gallina cega és el mot normatiu des del DG₁, 1932.

